

s a világ leglelkesebb hallgatói lesik ajkukról a szót. A hadihajótól elvont összegből csodálatos módon még egyébre is telt. A tanítói honoráriumok növelésére, iskolai kintinok alapítására és csak a jó Isten tudja, mi mindenre.

Nem úgy hangzik ez, mint egy mese? Nehéz ma elhinni. Pedig nem is olyan régen, csodával határos gyorsasággal minálunk is magasba szökött egy új, rohamosan tért hódító civilizáció. Akkor mi is hittünk, míg ma nem hiszünk. Pedig talán tudnánk hinni, ha tanulnánk a történelemből, mely szemünk előtt perdült le szédületes iramban, s melyből láthattuk, hogy azé a hatalom, akié az erő tudata. A magyar nép ereje még kiaknázatlan. A magyar néplélek még eredeti, egyéni, a civilizáció hengere még nem lapította le. Csak álmos és tunya, nem törődik se a maga tehetségével, se az emberiség jövőjével. Ha a nemzet merne és akarna magából meríteni, új utakat tudna vágni a népnevelés terén. De azt úgy kellene kezdenie, mint ahogy Nieto Caballero kezdte és Carson Ryan, és hinni kellene abban, amiben annyira hittünk addig, amíg csak vágyódtunk utána, hogy nagyok és erősek leszünk, ha valaha kivívjuk függetlenségünket.

Ha ma már nincs is Széchenyink, akire annyian áhítozunk, talán még nálunk is akadna tíz olyan lelkes egyén, aki összefog és összetart, ez egyszer nem azért, hogy pártot alapítson pártok ellen, hanem hogy nekikezdjen a munkák legnemesebbjének: az embernevelésnek, egy szebb és jobb magyar jövő zálogául.

NEMESNÉ MÜLLER MÁRTA.

IRODALOM.

Dr. Dékány István: A történelmi kultúra útja. Középiskolai történelemtanítás. (Pedagógiai Szakkönyvek. 3. kötet.) Budapest, 1936. Kiadja az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület. 128 lap.

A Pedagógiai Szakkönyvek sorozatában a bevezető kötet után, mely az egész sorozatra érvényes pedagógiai, helyesebben didaktikai elveket fejtette ki, elsőnek a középiskolai történelemtanításra vonatkozó módszertant, a könyv címe szerint „a történelmi kultúra útját“ tárgyaló kötet jelent meg az egész sorozat szerkesztőjének, Dékány Istvánnak tollából.

Egy emberöltővel ezelőtt, 1902-ben szólott utoljára magyar tudósnak könyve erről a tárgyról. Mikor az 1899. évi középiskolai tanterv a történelmet a nemzeti tárgyak közé sorolta s elrendelte, hogy a hazai történelmet az egyetemesbe szervesen beillesztve kell tanítani, a közoktatásügyi kormány történettanítási tanfolyamot szervezett, s vezetését és az elméleti rész előadását Márki Sándorra bízta, ki azidőben a kolozsvári egyetemen a történelem tanára volt.

Márki Sándor úgy fogta föl feladatát, hogy valósággal zárószámadást kell készítenie a XIX. század történettudományi és történettanítási törekvéseiről. Úgy gondolta, hogy a legfontosabb irányok és módszerek rövid ismeretése után el kell mondania, hogyan tanították történelmet nálunk a XIX.

században, milyen segítőeszközök álltak a történettannának rendelkezésére s mikre van még szüksége; úgy gondolta, hogy meg kell mutatnia, miként nyilatkozik a nemzeti szellem a történelemben, s korszakról korszakra menve utalnia kell a hazai történelemnek európai fontosságú mozzanataira, sőt azt is jeleznie kell, mi ebből az egyetemes történelem szerves része, mi a mellékesemény. Úgy érezte, hogy jogosan csak ezeknek előrebocsátása után szólhat a történettannár nemzeti hivatásáról.

A tanfolyam megtartása után Márki Sándor könyvben is kiadta fejtegetéseit s így született meg az első történettanítási módszertan anélkül, hogy valóban didaktikai munka lett volna. Márki Sándornak 1902-ben megjelent könyve, címe ellenére is (*Történettanítás a középiskolai új tanterv szellemében*), inkább a történetírás népszerű filozófiája s a magyar történetírás fejlődésének története volt.

Az első igazán metodikai mű, mely a középiskolai történelemtanítás vezérelveivel foglalkozik, most került elénk Dékány könyvében, úgy azonban, hogy legalább első részében szintén inkább az elmélet magas filozófiai régióban jár, elvont történettanítási elveket állapít meg s csupán második részében tárgyal ténylegesen feladatára vonatkozólag fölmerülő gyakorlati témákat.

Semmi kétség, hogy a könyv első és nagyobbik részében foglalt filozófiai jellegű megalapozásra közérthető formában szükség van. A történettanítást ki kell emelni a pusztá adáttanulás sekély vizéből, szellemét el kell mélyíteni és kiegészíteni a benne jelentkező s nagy szerepet játszó lélekalakítás pszichológiai vizsgálatával, bár kérdés, hogy az útmutatásokat kereső és váró tanárok nagyjából ebből látják-e a szükséges segítséget a tanító munkában való elindulásukhoz. Nem kételkedéseket kell a tanár lelkébe oltanunk, hanem biztos utak ismeretét, világosságot gyakorlati eljárásában, bizonyosságot a célra és az eszközökre irányuló felfogásában, eligazodást és határozottságot az alkalmazandó didaktikai fogásokban.

Szerzőnk maga bizonyára úgy érzi, hogy könyvének lényege éppen ebben az általános elméleti részben foglaltatik, mely a történettanítás céljait kívánja megláttatni olvasójával, a magyar történettannárral, s megragadtatni vele a tanításnak főelveit. Kövessük őt ez úton s próbáljunk gondolatmenetébe az ő kívánságai szerint bepillantani.

Dékány István művének főcíme mutat rá tendenciájára, mely szerint a történettanítás, vagyis a történelmi kultúra útja és lényege nem egyéb, mint „korok egészének látása találkozásban a jelen egészének megértésével“. Tártya annak a megvizsgálása, hogy miként kell felépíteni középiskolai szervezetünk keretében a történelmi kultúra oly élő hatású rendszerét, mely az úgynevezett művelt embert valóban művelté, történelmi átételekben és szempontokban gazdaggá teheti. A könyvnek igazi tárgya tehát a helyes történelmi felfogás és oktatás kérdése. Úgy érzi szerzőnk, hogy nem pusztán egyetlen szaktárgy „didaktikájáról“, hanem többről, úgyszólván elvi, világnézeti kérdésekről van szó: egy egész történeti-pedagógiai rendszer sarkköveiről s ezért kellett — úgymond — részletesebb elméleti megokolásokhoz folyamodnia.

A könyv első részében a régi pozitívista történetírásnak és történet-tanításnak szerinte káros hatásával szemben inkább szellemtudományi irányt követve, a Kornis Gyula *Történetfilozófiája* (1924) alapján álló új történetdidaktika egyedüli jogosultságának bizonyítékait dolgozza ki. Valóban, a régi pozitívista tanítás nem tudta, voltaképp mit is akar a sok betanított adattal és részlettel. A történelmet csak tudni kell. Ez volt a didaktikai és kulturális parancs, mely azonban egyúttal elzárkózott minden indokolás elől. A szintetikus irány elérkezése most már a történelemtanításnak egészen új korszakát jelenti. A kutatói analízis, a részletadatok gazdag tárháza sohasem lehet öncél, mindig csak eszköz volt, annak is kell maradnia. A mult igazi újraéledése a feladat; az adat, a részlet csupán a szintetikus egészen belül építhető meg és használható fel. A tulajdonképeni magasabb műveltségre képesítő lelki tevékenységeink: a helyes értékelés és a korszakok szintetikus egészének átpillantása, egész korszakok megértése új megvilágításba helyezi a történelemtanítás feladatának végcélját, ami nem egyéb, mint a történelmi kultúra. A jelen nem lesz így történelmen kívül eső dolog, hanem a történetnek csak végső pontja, azaz egy része. Történelmileg művelt ember a jelent is a mult egészéből fogja megérteni.

Ez a cél tehát már egészen új utakat tár föl a történelemtanítás előtt. A tárgyalandó anyag kiszemeléséről szól szerzőnk elvi alapon és a gyakorlatban. Kifejti az emberi nem és az egyén fejlődésének párhuzamát és ennek pedagógiai jelentőségét, az érdeklődés alapját, a multtal való kapcsolat tudatának kidolgozását, a történelemtanítás emberismertető, karakterológiai célját, a tanuló életkörének kitérítését, a felelősségérzés emelkedését, a történelmi megértést mint jellemképzést; bemutatja a történelmet mint a szociális, vagyis állampolgári nevelés alapját és mint a kulturális munkaközösség gondolatának nevelőjét.

Legbecsebb mindezek során a könyv I. részének fejtegetései közül az utolsó fejezet, mely történetdidaktikai elmékedésének érett gyümölcsként a *történetiségnek* mint általános pedagógiai elvnek kifejtését tartalmazza. A történetiség azt jelenti és azt követeli, gondolkodjunk ne csak a történet-tanításnak, hanem más rokon tárgyaknak keretében is egy szilárd jövőképről, hogy legyenek határozott *helyzetismereteink*, határozott történelmi színezetű *érzuleteink* s végül konkrét történelmi talajról meginduló, konkrét *akarsaink*, azaz programmunk. A középiskola — mondhatni — éppen ezt szorította háttérbe. Ebből ered az intellektuális típusnak, a városi művelt rétegnek, sőt a középosztálynak féltékeny állásfoglalása, majd súlytalanná válása nehéz történelmi helyzetekben.

Miután kifejtette a történelem általános szerepét a tantervben és a tantervelméletben, szerzőnk könyvének II. részében a tanítási eljárások ismeretetésére tér át. Megjelöli a didaktikai eljárás kiindulópontjait, az anyag általános rendezésének módját. Szól az időrendi tájékozódás fontosságáról, az évszámokról, melyek nélkül történelemtanítás nincs is, szól használatuk

módjáról, a szemléletpótlásról, álszemléltetésről és -az élményszerűségről, a történeti források olvastatásának módjáról, a házi dolgozatokról és házi olvasmányokról, az ifjúsági könyvtár történelmi részéről, a munkaoktatásról, az előadásról és kérdezésről, az ismétlésről, a segédeszközök: térkép, képgyűjtemény fölhasználásáról, az iskolán kívüli kapcsolatok kiépítéséről, ebben a keretben a történelmi színművekről, múzeumlátogatásról, a helytörténelmi emlékek ápolásáról és az iskolai múzeumokról.

A nem könnyű olvasmányul szolgáló mű II. részének elolvasása után megállapítható, hogy Dékány István könyve a fölmerülő lélektani és didaktikai problémák megoldásának teljességére törekedve, minden oldalról megvilágítja a történelemtanítás feladatait és eszközeit. Nevezetes részlete ennek a szakasznak az a fejtegetés, melyet a történelmi szemléltetés témájáról olvashatunk. Szemléltetés abban az értelemben, mint a reáliák tanításában szerepel, a történelemtanításban nem képzelhető. Elvileg nem szemléltethető az, ami elmúlt, mert nincsen meg, és nem is lehet meg, mint elmúlt dolog. A történelem anyagát alkotó események nem térben, hanem időben jelentkeztek és léteztek, soha vissza nem jönnek többé, hogy valóban szemlélhessük, vagyis érzékelhessük őket. *Fugit irreparabile tempus*. Azért szerzünk a szemléltetésnek nevezett didaktikai eljárás alkalmazásáról szólván, csupán a szemléletpótlás, álszemléltetés, élményszerűség lehetőségét fogadja el. A történeti képek, facsimilék például nem szemléletek, csak jelek, melyek a szellemi tárgyat külsőleg ábrázolják csupán, didaktikai szerepüket tehát csak álszemléltetésnek vagy emlékeztetésnek nevezhetjük. Hasonló értékűek a szemléletpótlás, a szemléletkiegészítés eljárásai, melyek a fantázia megélénkítésével próbálnak didaktikai eredményeket elérni. Valóban érdekes volna szerzünknek ez az új és határozott állásfoglalása a szemléltetés mint történelemtanítási eszköz ellen, ha teljesen kitartana mellette. Ezt azonban nem állapíthatjuk meg róla, mert később *Segédeszközök használata* című fejezetében súlyos hibának mondja azt, hogy: „néhány tanár alig használja előadásai kapcsán a képeket s a könyvben felhasználhatókat sem figyelteti meg“. Az ellenmondás ebben az esetben az elméleti és a gyakorlati felfogás között tagadhatatlan.

Itt óhajtjuk megjegyezni, hogy nem ártott volna a voltaképen gyakorlati célt szolgáló könyvnek útmutatásait kissé fölszabadtítani a túlzottan szereplő elmélet nyomásától és igazán gyakorlativá tenni e „pedagógiai szakkönyvet“ néhány mintatanításnak vázlatával, sőt esetleg kidolgozásával, egyegy formába öntött módszeres egység példájával. Így tán még inkább szolgálná a könyv a maga kitűzött célját. A szerző intenciója szerint ugyanis a történelemtanításnak nemcsak a múlt pusztá ismeretébe, az elmúlt események regiszterébe kell bevezetnie a tanulót, hanem nevelnie is kell a növendéknek, fejleszteni benne a kultúra javának megbecsülését és kultúrára képessé tenni a tanulót; egyetemes szempontokat kell létrehoznia az ifjú lelkekben a személyes átélés alapján s hitet keltenie a történelmi műveltség erejében. Hogy ezt hogyan kell és hogyan lehet elérni, azt nemcsak elméleti fejtegetésekkel, hanem a példa vonzóerejével kellene megmutatnia a történet didaktikusának.

Azonban így is, mint pusztán didaktikai elméletet nyújtó, de ezt a tárgykört ezidőszert legteljesebben feldolgozó könyvet, mely nem zárja ki egy teljes gyakorlati vezérkönyv esetleges létrejöttének lehetőségét, kiváló szakirodalmi alkotásként fogadhatják Dékány István művét a történelem tanárai, mert bizonyára nagy és értékes indításokat fog ébreszteni azokban, kik olvasni fogják. S ez lesz a könyvnek valódi, el nem évülő érdeme.

Gyulai Agost.

Nemesné Müller Márta: A Családi Iskola életkeretei, nevelő és oktató munkája. 37 képpel és számos ábrával. Budapest (1936). Studium rt. 447 lap.

Nem csekélyek voltak azok a szellemi küzdelmek, melyek között az „új nevelés“ eszméje és iránya megerősödött és tekintélyre tett szert külföldön. Ma azonban már az iskolák, intézmények egész sora szolgálja e mozgalmat Angliában, Németországban, Svájcban, Belgiumban és természetesen Amerika északi és déli államaiban is. Nálunk bizony, valljuk meg, még most sem népszerű az ügy, a magyar „új iskolák“, legalább szám szerint, nem mutatnak föl haladást, pedig a meglévők közül egyik, Nemesné Müller Márta Családi Iskolája már jubiláris alkalomhoz, fennállása első negyedszázadának befejezéséhez érkezett el.

Más, kedvezőbb körülmények között is érdekes feladat a közvetlenül érdekelték, az alapítók és vezetők részéről új gondolatokat, új irányokat megvalósító intézmények lényegét és működését ilyen fordulópontok alkalmával vizsgálat tárgyává tenni, megvilágítani, hogy elveik a gyakorlatban beválnak-e. Még inkább érdemes ezt az önelemzést végrehajtani oly intézmény fejkének és szellemi vezérének, mely becsületes, eredményes munkája ellenére sem tudta az ügyet, melynek szolgálatában áll, mindaddig valóban népszerűvé tenni.

Ez a szinte becsületbeli kötelességgé vált meggondolás vezette könyvünk szerzőjét, Nemesné Müller Mártát, a Családi Iskola alapítóját és ma is igazgatóját, hogy negyedszázaddal ezelőtt megindult kezdeményét teljes részletességgel könyvben ismertesse, föltárja a tudományos alapot, a pedagógiai eszméket, melyekre alkotását, intézetét fölépítette, összefoglalóan kifejtse az „új nevelés“ alapelveit, melyeket egyébként az általa szerkesztett és tíz év óta fennálló jeles szakfolyóiratával, *A Jövő Utjain* című pedagógiai tárgyú lapjával is szolgál.

Megtudjuk Nemesné Müller Márta könyvéből, hogy művének s általában az „új nevelés“ szellemében való egész tevékenységének hosszú fejlődéstörténete van. Mint szorgalmas tanuló annakidején, gyermek- és ifjúkorában a régi iskola módján sokat tanult. Adat adatra, közömbös tudásréteg közömbös tudásrétegre halmozódott föl benne. Kezdetben úgy gondolta, hogy ennek így kell lennie. Nem ütközött meg azon, hogy a tudásanyag reá nézve mennyire semmitmondó volt. Mikor azonban az evolúció tanával megismerkedett, csodálatos megvilágosodás ment végbe lelkében. A tudatelemek rendeződtek, szerveződtek, értelmet és értéket nyertek. Két egymást kiegészítő gondolat for-